

WIADOMOŚCI GEOGRAFICZNE

(REVUE MENSUELLE DE GÉOGRAPHIE)

Wydawnictwo Krakowskiego Oddziału Polskiego Tow. Geograficznego

Redakcja: WIKTOR ORMICKI, Kraków, ul. Grodzka 64.

Miesięcznik poświęcony przeglądowi spraw geograficznych w Polsce i za granicą.
Wychodzi z początkiem każdego miesiąca z wyjątkiem sierpnia i września.

Kraków, październik 1931 r.

JÓZEF BOROWIK.

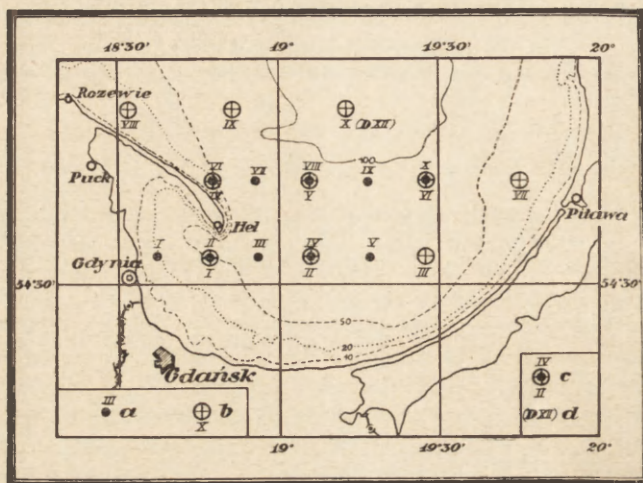
Polskie badania hydrograficzne na Bałtyku.

W dotychczasowych naszych publikacjach, omawiających oddziaływanie Wisły na stosunki hydrograficzne i biologiczne w Zatoce Gdańskiej ¹⁾ — zgomadziliśmy wyniki blisko 600 spostrzeżeń temperatury i słoności wody, dokonanych w ciągu 1928—1930 r. w różnych warstwach na 10 punktach w Zatoce Gdańskiej (rozmieszczenie tych stacyj wskazuje mapka 1-a). Spostrzeżenia nasze staraliśmy się dokonać 4 razy do roku w miesiącach: lutym, maju, sierpniu i listopadzie, lecz niezawsze warunki atmosferyczne na to pozwalały. Trzeba bowiem powiedzieć, że badania nasze rozpoczęliśmy na małym yachcie dozorczym »G a z d a«, udzielonym do naszej dyspozycji w 1928 roku, dzięki uprzejmości Morskiego Urzędu Rybackiego; podczas słabego nawet wiatru zbieranie próbek wody z większych głębokości oraz oznaczanie temperatury wymagało od pracowników niemal akrobatycznych umiejętności i stanowiło poprostu wyczyn sportowy. Jakkolwiek w 1929 r. wykonywaliśmy obserwacje w warunkach znacznie bardziej dogodnych, ponieważ, zawdzięczając uprzejmości Dowództwa Floty, mogliśmy korzystać dla wyjazdów na stacje ze statku hydrograficznego »P o m o r z a n i n« — to jednak podeszły wiek tego zastużonego okrętu i liczne uszkodzenia zmuszały nas bardzo często do rezygnacji z wyjazdów w odpowiednim momencie w obawie, ażeby większa fala nie uszkodziła kadłuba statku. Dopiero udzielenie do naszej wyłącznej dyspozycji dużego 2-masztowego kutra »E w a«, zbudowanego w 1929 r. przez Morski Instytut Rybacki specjalnie dla badań rybackich — pozwoliło na dokonywanie w 1930 r.

¹⁾ Szczegółowe materiały, dotyczące zmian słoności w Zatoce Gdańskiej, podaliśmy w następujących publikacjach: Borowik J.: „Połowy ryb śledziowatych na polskim Bałtyku i zależność ich od odpływów Wisły“, Archiwum Hydrobiologii i Rybactwa, t. I, Suwałki, 1926. — Borowik J.: „The influence of the Vistula on the Gulf of Danzig“, Congreso International de Oceanografía, Sevilla, 1929, t. I, Madrid, 1930. — Borowik J.: „Salinity variations in the Gulf of Danzig“, III Hydrological Conference of the Baltic States, Warszawa, 1930. — Borowik J.: „Kilka przyczynków stwierdzających oddziaływanie Wisły na stosunki w Zatoce Gdańskiej“, Kosmos, t. 55, z. III—IV, Lwów, 1931. — Borowik J.: „O zasoleniu Zatoki Gdańskiej“, Przyroda i Technika, Katowice, 1931. — Bulletin Hydrographique, 1928, 1929, 1930. Conseil Internat. d'exploration de la mer, Copenhagen.

rejsów hydrograficznych nie tylko w Zatoce Gdańskiej, ale też na całym Środkowym Bałtyku, a nawet Bałtyku Zachodnim, na którym »Ewa« odwiedziła w roku ubiegłym baseny Arkony i Bornholmski oraz ławice Środkową, Odrzańską i Orlą.

W związku z temi nowemi warunkami pracy, jak też z wynikami analizy dotychczasowych spostrzeżeń postanowiliśmy zmodyfikować sieć punktów obserwacyjnych w Zatoce Gdańskiej, sięgając nieco wgląd i wiążąc naszą sieć obserwacyjną z przedwojenną stacją Między-

Rys. H. Czajkówna.

Mapa I. Rozmieszczenie stacji pomiarowych w Zatoce Gdańskiej.

a = stacja pomiarowa z lat 1928—1929 (30 IX.)

b = stacja pomiarowa założona od października 1929

c = stacja pomiarowa z obu okresów

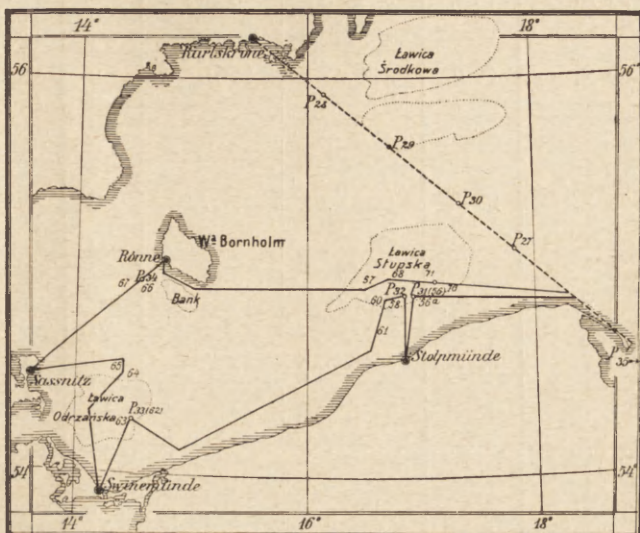
d = stacja pomiarowa przedwojennej międzynarodowej sieci pomiarowej.

narodową D XII. Mapa 1-a przedstawia także nowe rozplanowanie stacji, przyczem nasza stacja X odpowiada położeniu wymienionej co tylko stacji przedwojennej, dla której posiadamy długoletnią serię obserwacji t^0 i słoności od 1902 do 1913 r. Pierwsze spostrzeżenia na nowych stacjach zostały dokonane w ostatnich dniach października 1929 r. i przytoczona tablica na str. 114 zawiera zestawienie wyników spostrzeżeń t^0 i określeń słoności na tych stacjach.

Niestety, były to też ostatnie, dokonane pod naszym kierunkiem, pomiary. W początku roku 1931 okazało się, że nie posiadamy dostatecznych funduszy na opłacenie pracy chemika za analizy słoności, w związku z tem zrezygnowaliśmy z rejsu lutowego. Tymczasem w końcu marca b. r. otrzymaliśmy zapowiedź likwidacji naszego zakładu ze względów oszczędnościowych, a w maju przystąpiono do realizacji tej zapowiedzi, wobec czego dalsze wyjazdy »straciły na aktualności«. Nie widzimy narazie w najbliższej przyszłości możliwości powrotu do tych zagadnień, to też sądzimy, że spełniamy nasz obowiązek, ogłaszając chociażby w stanie nieopracowanym materiały, które w ciągu ubiegłego roku zebraliśmy podczas dalszych rejsów na Środkowym i Zachodnim Bałtyku.

W ciągu rocznego okresu od 1 kwietnia do 31 marca dokonaliśmy na »Ewie« następujących wyjazdów na dalsze tereny:
 24—26 kwietnia 1930 r.: Poszukiwania ryb płaskich na ławicy Słupskiej.
 12—16 sierpnia 1930 r.: Wyjazd na ławicę Środkową. Sporządzenie przekroju hydrograficznego na linii Rozywie—Utlängen, dzielącej Bałtyk Środkowy od Południowego.

Rys. R. Gajda.

Mapa 2. Badania hydrograficzne „Ewy“ na Środkowym i Zachodnim Bałtyku (1930 r.).

--- Rejs „Ewy“ 12—16 sierpnia,
 — Rejs „Ewy“ 26 sierpnia — 6 września.

Liczby z literą P oznaczają porządkowe numery stacji hydrograficznych.
 Liczby bez litery P oznaczają porządkowe numera stacji „rybackich“.
 Stacja P 35 znajduje się w zatoce gdańskiej w pobliżu Piławy.

26 sierpnia do 6 września 1930 r.: Poszukiwania na ławicach Słupskiej, Odrzańskiej, Orlej i Rönne.

25—27 września 1930 r.: Poszukiwania szprotów na głębi Gdańskiej.

16—23 października 1930 r.: Poszukiwania w okolicy Bornholmu. Spotkanie ze szwedzkim statkiem badawczym »Skagerak«. W drodze powrotnej poszukiwania na ławicy Środkowej.

16—20 grudnia 1930 r.: Połowy ryb płaskich na ławicy Słupskiej.

5—18 marca 1931 r.: Badania na głębi Bornholmskiej.

W ten sposób spędzono na Bałtyku poza granicami naszych wód przybrzeżnych 50 dni, podczas których odbyto podróży morskiej przeszło 2.500 mil (około 5.000 km).

Podczas tych podróży poczyniliśmy obserwacje rybackie na 119 punktach, przyczem w każdym wypadku notowane były t^0 powietrza, t^0 wody na powierzchni morza oraz denna; dane te wejdą do sprawozdania z prac dokonanych na »Ewie«, obecnie przygotowywanego do druku. Poza temi stacjami »rybackimi« — na których gros obserwacji dotyczyło warunków połowu głównych ryb przemysłowych — dokonaliśmy

TABLICA I.

Data spostrzeżeń	Znak stacji	Położenie geograficzne		Głębokość w metrach	t°C	S‰ ₀₀
		szerokość	długość			
28—29 X.	P. I.	54°33'	18°46'	0	11.1	6.53
				20	11.6	7.05
				35	11.6	7.12
28—29 X.	P. II.	54°33'	19°7'	0	11.3	7.09
				20	11.4	7.09
				40	11.4	7.11
				60	5.8	7.81
				70	5.7	8.48
28—29 X.	P. III.	54°33'	19°27'5	0	8.3	7.12
				20	11.4	7.12
				40	11.2	7.12
				60	6.2	7.83
28—29 X.	P. IV.	54°42'5	18°46'	0	7.9	7.16
				20	10.3	7.16
28—29 X.	P. V.	54°42'5	19°6'5	0	8.9	7.07
				20	11.5	7.11
				40	11.2	7.11
				60	8.7	7.20
				80	5.0	9.07
28—29 X.	P. VI.	54°42'5	19°27'30	92	6.0	10.30
				0	8.9	7.12
				20	11.4	7.12
				40	11.2	7.12
				60	5.0	7.36
				80	5.4	10.37
28—29 X.	P. VII.	54°42'5	19°48'	90	5.7	10.59
				0	9.0	7.09
28—29 X.	P. VIII.	54°54'	18°33'5	23	10.9	7.09
				0	8.9	7.12
28—29 X.	P. IX.	54°54'	18°54'	20	10.4	7.12
				0	9.0	7.00
28—29 X.	P. X.	54°54'	19°15'	20	11.7	7.07
				40	11.3	7.16
				60	15.0	7.16
				90	6.1	10.17
				0	9.0	6.85
28—29 X.				20	11.3	7.12
				40	10.9	7.12
				60	4.8	7.12
				80	6.3	7.88
				102	6.0	10.84

serji spostrzeżeń hydrograficznych na kilku punktach, które wybraliśmy w związku z interesującą nas kwestją zasilania wód Zatoki Gdańskiej w wodę o wyższym zasoleniu z basenów zachodnich. Między innymi, jak wynika z mapki 2-iej — cztery punkty takie ustaliliśmy na linii, będącej granicą między Bałtykiem Środkowym a Zachodnim (P. 27, 28, 29 i 30). W tablicy II-iej zgromadziliśmy dane co do t° i słoności, obserwowanych

TABLICA II.

Data spostrzeżeń	Znak stacji	Polożenie geograficzne		głębokość w metrach	t° C	S‰ ₀₀
		szerokość	długość			
12 VIII.	P. 27.	55°2'	17°54'	0	18.0	7.14
				20	16.6	7.23
				29	16.2	7.23
15 VIII.	P. 28.	55°45'5	16°21'	0	16.5	6.87
				20	15.9	6.83
				40	5.5	7.34
				58	4.9	10.34
15 VIII.	P. 29.	55°33'	16°47'	0	17.0	7.07
				20	10.8	7.11
				35	5.7	7.36
15 VIII.	P. 30.	55°18'	17°21'	0	16.6	7.07
				20	17.0	7.07
				40	6.2	7.07
				60	5.3	7.45
27 VIII.	P. 31.	54°59'	16°35'	0	17.0	7.32
				29	16.8	7.32
29 VIII.	P. 32.	54°56'	16°48'	0	17.0	7.29
				18	16.9	7.29
30 VIII.	P. 33.	54°20'	14°21'	0	17.2	7.45
				14	17.9	7.47
3 IX.	P. 34.	54°54'	14°20'	0	16.4	7.45
				20	16.2	7.83
				36	13.8	11.94
27 IX.	P. 35.	54°34'	19°38'	0		6.89
				20		7.02
				40		7.68

na tych 8 punktach obserwacyjnych w miesiącu sierpniu 1930 r. Stacje te mają osobną numerację; na mapce są oznaczone literą P. z kolejną liczbą.

Z porównania danych co do słoności na poszczególnych punktach w Zachodnim Bałtyku z danymi dla Zatoki Gdańskiej — nie znajdujemy poważniejszych różnic. Słoność w warstwie górnej wynosi 7‰₀₀, w warstwie dennej zaś na głębi około 10‰₀₀. Niedawno szczegółowo omówiliśmy stosunki słoności w tej części Bałtyku w odczycie »O zasoleniu Zatoki Gdańskiej«, wygłoszonym na V. Ogólnopolskim Zjeździe nauczycieli geografji, który jednocześnie ukazuje się w »Przyrodzie i Technice«; nie będziemy wobec tego poddawać obecnie przytoczonych materiałów dalszej analizie. Pozostaje tylko wyrazić ponownie życzenie, żeby zagadnienie to zainteresowało geografów polskich i żeby zapoczątkowane prace były przez kogoś kontynuowane.

Należy nadmienić, że próbki wody dla określenia słoności były pobierane dużym czepaczem wody typu Nansen-Pettersson, udoskonalonego przez Knudsen a, wyrobu Laboratorium Hydrograficznego w Kopenhadze. Temperaturę wody z rozmaitych warstw oznaczaliśmy na

podstawie wskazań termometru Richtera, tkwiącego stale w czerpaczu; zawdzięczając doskonałej izolacji wody w tym czerpaczu można być pewnym ścisłości oznaczeń t^0 , co zresztą wielokrotnie sprawdzaliśmy za pomocą termometru odwracalnego Negretti i Zambra.

Oznaczenia słońcości zostały dokonane metodą chlorową w Laboratorium Hydrochemicznym Państwowego Instytutu Naukowego Gospodarstwa Wiejskiego przez p. J. Gabańskiego, asystenta-chemika Pracowni Rybackiej.

Wkońcu uważam za miły obowiązek wyrazić wdzięczność za pomoc przy zbieraniu materiałów hydrograficznych na statku »Ewa« asystentowi memu Dr. Stanisławowi Markowskiemu oraz technikowi rybackiemu p. Franciszkowi Piechockiemu, jak też Zarządowi Morskiego Instytutu Rybackiego za zezwolenie dokonywania na »Ewie« spostrzeżeń hydrograficznych.

(Z Działu Ekonomji i Organizacji Rybactwa w Bydgoszczy, Nr. 50).

Sprawy Polskiego Towarzystwa Geograficznego. (*Actes de la Société Polonaise de Géogr.*)

Warszawa. — Posiedzenie naukowe P. T. G. w d. 15 maja 1931. Przewodniczył prezes Wł. Massalski. Referat wygłosił p. Jerzy Stępowski, sekretarz poselstwa polskiego w Buenos Aires na temat: „Kryzys gospodarczy w Argentynie na tle warunków geograficznych“.

Prelegent skreślił barwny szkic stosunków politycznych południowej republiki oraz scharakteryzował przebieg kryzysu gospodarczego, który dotknął również i ten słabo zaludniony kraj i spowodował czasowo zamknięcie granic dla emigrantów z Europy. Odpowiadając na liczne zapytania członków Tow. prelegent przedstawił położenie polskiego wychodźstwa w dobie obecnej.

Posiedzenie naukowe P. T. G. w dniu 29 maja 1931. Przewodniczył wiceprezes rektor A. Sujkowski. Referat wygłosił prezes Władysław Massalski na temat: „Zagadnienia polityczne na łądzie azjatyckim“.

Prelegent z właściwą mu głęboką erudycją scharakteryzował ostatnie posunięcia polityczne i gospodarcze mocarstw, walczących o decydujące wpływy w krajach azjatyckich, korzystających z mniej lub więcej iluzorycznej niepodległości.

Następnie p. Feliks Różycki, delegat P. T. G. na Ogólno Polski Zjazd Nauczycieli Geografji w Gdyni, skreślił przebieg i wyniki obrad Zjazdu.

Posiedzenie Komisji Dydaktycznej P. T. G. w dniu 26 lutego 1931. Przewodniczył P. Ordynski. Referat wygłosił F. Różycki na temat: „Nauczanie geografji w Niemczech“.

Prelegent w żywym i bardzo interesującym przemówieniu scharakteryzował stan nauczania geografji w szkołach niemieckich, z którymi szczegółowo zapoznał się podczas specjalnie w tym celu odbytej podróży. Szczególną uwagę prelegent zwracał na coraz to bardziej rozpowszechniającą się laboratoryjną metodę nauczania

geografji i odpowiednie wyposażenie szkół w podręczne biblioteczki uczniowskie i pracownie.

Posiedzenie Komisji Dydaktycznej P. T. G. w dniu 19 marca 1931. Przewodniczył P. Ordynski, który zagaja dyskusję, zaznajamiając uczestników z szczegółami nadesłanego do zaopiniowania projektu organizacji 5-cioklasowych gimnazjów w Polsce, opracowanego przez prof. dr. Fulińskiego (Lwów) na życzenie Zarządu Głównego Towarzystwa Przyrodników imienia Kopernika.

Po dłuższej wyczerpującej dyskusji nad zasadniczymi cechami projektu sformułowane zostały krytyczne uwagi, które Zarząd P. T. G. skierował do Towarzystwa im. Kopernika.

Ruch geograficzny w świecie i w Polsce.

(Mouvement géographique dans le monde et chez nous).

I. Personalja. (*Renseignements personnelles*).

Odnaczenia. Królewskie Włoskie Towarzystwo Geograficzne nadało p. Jadwidze Toeplitz-Mrozowskiej w uznaniu zasług położonych nad zbadaniem Pamirów srebrny medal.

Zmarli: Alfred Wegener ur. 1. XI. 1880, znakomity geofizyk i badacz, twórca głośnej teorii o wędrówce kontynentów, zginął z końcem listopada 1930 r. w grenlandzkiej pustyni śnieżnej na wysokości 2400 m n. p. m.

Ludwik Dollo ur. 7. XII. 1857, profesor zoogeografji na uniwersytecie w Brukseli, zmarł 10 kwietnia b. r.

Emil Trinkler, ur. 19. V. 1896, zasłużony badacz centralnej Azji, zmarł 19. kwietnia b. r. jako ofiara katastrofy samochodowej.

II. Wykłady i Kursy (*Conférences et Cours*).

Gdańsk. Politechnika. Prof. n. Mikołaj Creutzburg: Geographie von Nordamerika (A 2 $\frac{1}{2}$)¹⁾, Der deutsche Nordosten (A 1), Ozeanographie (A 1), Übungen (Unterseminar) (R ćwicz. 1 $\frac{1}{2}$), Geogr. Kolloquium (R 1 $\frac{1}{2}$), Politische Geographie (B 1 $\frac{1}{2}$), Mathemat. Geographie (B 1 $\frac{1}{2}$), Wirtschaftsgeographie von Polen (B 1), Übungen: Karteninhalt (B 1 $\frac{1}{2}$), Geogr. Exkursionen. — Prof. n. La Baume: Ostdeutsche Vor- und Frühgeschichte (A 1). — Prof. n. Koschmieder: Allgemeine Meteorologie (A 2, ćwicz. 2), Wetterkunde (B 2. ćwicz. 2), Meteorologisches Kolloquium (R ćwicz. 2). — Prof. n. Lührs: Geographische Ortsbestimmung (B 2). — Prof. n. Mitzka: Dialektgeographie (A 1). — Prof. n. Recke: Die historisch-politischen Grundlagen des polnischen Staates (A 1), Polnische Wirtschaftsgeschichte (B 1). — Prof. n. Wangerin: Pflanzengeographie von Europa (A 2).

¹⁾ R = wykład całoroczny; I, II, III = wykład trwający przez pierwszy, drugi, względnie trzeci trymestr; A, B = wykład trwający przez pierwsze (A), względnie drugie (B) półrocze; 2, 5 = cyframi arabskimi oznaczono tygodniową ilość godzin wykładu (względnie ćwiczeń).

Kraków. Szkoła Nauk Politycznych. Dr. Grzybowski: Geopolityka (15 g.). — Doc. Jedlicki: Współczesna Holandia i Belgia (20 g.). — Prof. z. J. Smoleński: Polityczna geografja Polski (18 g.).

Uniwersytet. Prof. z. J. Bystron: Wstęp do etnologji (III 3). Prof. z. Wł. Demetrykiewicz: Prehistorja krajów europejskich (R 5). Prof. z. W. Friedberg: Młodszy trzeciorząd Europy i jego fauna (II 1). — Doc. W. Goetel: Zarys geologii tektonicznej cz. I. (I, II 1). Lektor St. Korbel: Kurs kartografji (R 3), Ćwiczenia kartograficzne. (R 2). — Doc. A. Kozłowska: Pustynie starego świata (II 1). — Prof. z. St. Kreutz: Mineralogja i petrografja Polski (I, III 2). — Doc. W. Kubijowicz: Antropogeografja Karpat Wschodnich (R 2). — Zast. prof. B. Łepki: Ukraina w poezji Słowackiego (III 2). — Zast. prof. Łoziński W.: Gleboznawstwo (III 3), Ćwiczenia i wycieczki gleboznawcze (III 3). — Doc. W. Łoziński: Meteorologja i klimatologja (I 3). — Prof. z. W. Molé: Podstawy współczesnej kultury duchowej u Słowian południowych (R 2). — Prof. z. K. Moszyński: Ludowa kultura materialna Słowian cz. II (Budownictwo, sposoby komunikacji i transportu, hygiena) (I, II 4), Zarys porównawczy materialnej kultury ludowej na ziemiach Słowiańszczyzny i w krajach sąsiednich (III 3), Seminarjum z etnografji Słowian (R 2), Proseminarjum z etnografji Słowian (R 2). — Dr. St. Niemcówna: Dydaktyka geografji (R 5). — Prof. z. Jan Nowak: Zarys dziejów litosfery (R 4), Ćwiczenia geologiczne dla początkujących (R 2), Ćwiczenia w terenie (III 4). — Doc. W. Ormicki: Ćwiczenia proseminaryjne z geografji (R 2), Geografja gospodarcza (R 1). — Doc. B. Pawłowski: Roślinna szata Karpat (III 1). — Inż. Piątkiewicz B.: Geografja matematyczna (R 3). — Prof. z. A. Rożański: Miernictwo i niwelacja (I, II 2), Hydrometrja (III 1), Ćwiczenia w miernictwie i niwelacji (III 3), Ćwiczenia hydrometryczne (III 2). — Prof. z. Wł. Semkowicz: Geografja polityczna dawnej Polski (III 1). — Prof. z. J. Smoleński: Badania teras rzecznych w Polsce (I 1), Ziemie kolonizacji polskiej w pd. Ameryce (I, II 2), Geografja osadnictwa (II 1), Czechosłowacja (III 2), Seminarjum z geografji ogólnej (R 2), Pracownia dla starszych (R 5), Konwersatorjum geograficzne (R 2), Ćwiczenia geoplastyczne (R 4), Wycieczki geograficzne (III 5). — Konsul gen. St. Srokowski: Litwa pod względem geograficznym, geopolitycznym i gospodarczym (I, II 2). — Prof. z. W. Szafer: Ochrona przyrody (III 1). — Prof. z. St. Wędkiewicz: Wybrane zagadnienia z dziejów wspólnoty kulturalnej Włoch, Francji i Hiszpanji (I, II 1), Język i piśmiennictwo Retoromanów w Szwajcarii (III 2). — Dr. H. Weigt: Geografja gospodarcza (R 3). — Zast. prof. B. Zaborski: Z geografji regionalnej Europy Zachodniej (I, II 3), Klimatologja (III 2), Morfometrja (III 1), Wycieczki geograficzne (III 5), Seminarjum z geografji fizycznej (R 4), Pracownia dla starszych (R 5). — Doc. St. Zuber: O powstawaniu złóż naftowych (III 2).

Wyższe Studium Handlowe: Doc. W. Ormicki: Dydaktyka geografji gospodarczej (I 1), Seminarjum z dydaktyki geografji gospodarczej (III 1), Seminarjum geografji gospodarczej (I, II 1). — Prof. z. Michał Siedlecki: Gospodarcze znaczenie morza dla

Polski (I i II 1). — Prof. z. Jerzy Smoleński: Geografia gospodarcza (R2), Geografia gospodarcza Wschodu (II 1), Konwersatorium z zakresu geografii gospodarczej (R 1), Prace badawcze z zakresu geografii gospodarczej (R 1).

III. Zjazdy. (*Congrès*).

Kongres niemieckich geografów w Gdańsku w roku 1931 (w czasie Zielonych Świąt) zgromadził 700 uczestników. Z referatów, wykładów i odczytów tyjących aktualnych naukowych i gospodarczych zagadnień na Bałtyku zasługują na wzmiankę: inauguracyjny wykład G. Brauna o historii powstania Bałtyku, B. Schultza o hydrografii Bałtyku, dalej Recka o Bałtyku jako „jednorodnym“ obszarze kultury germańskiej, Schultza Arv. o geopolitycznym i gospodarczym położeniu dzisiejszych Prus Wschodnich, przyczem referent zaryzykował następującą tezę:

»Seit dem XIX. Jahrhundert prägte sich das Bewusstsein, einem allgemeinen ostpreussischen deutschen Stamme zuzugehören, vollständig aus; selbst die Ostpreussen, die sich zur litauischen oder masurischen Sprache bekennen, fühlen sich als Zugehörige der deutschen Nationalität« (Pet. Mitt. 1931, z. 7—8, str. 196).

Z dalszych referatów wymienimy Hartnacka W. o geografii kultury Wschodniego Pomorza, Quadego o porcie gdańskim, Peisera K. o zamorskich stosunkach handlowych Gdańska i N. Creutzburga o Gdańsku i jego zapleczu. Według sprawozdania L. Langhansa, ogłoszonego w Petermanns Mitteilungen (j. w.), tenor przemówienia N. Creutzburga brzmiał jak następuje:

»In der Zeit der mittelalterlichen Hochblüte Danzigs hat sich das Hinterland weit über das Stromgebiet der Weichsel hinaus bis tief in das heutige Ruslsand ausgedehnt. Was die Gründe für den Verfall der mittelalterlichen Blüte des Danziger Handels betrifft, so ist dieser Rückgang in keiner Weise durch die Abschneidung Danzigs von seinem alten »natürlichen« Hinterland — das von polnischer Seite unrichtiger Weise mit Polen identifiziert wird — verursacht gewesen, sondern durch die allgemeinen Zeitverhältnisse, vor allem aber durch das Bestreben Russlands, seine Getreideausfuhr nach eigenen Häfen zu lenken. Besonders die Einengung, die das Danziger Hinterland seit der Loslösung Danzigs vom Deutschen Reich erfahren hat, und die starken und auffallenden Wandlungen, denen die Struktur des Danziger Handels im Zusammenhang mit seinem Hinterland ausgesetzt gewesen ist, erheischen die Beobachtung des Wirtschaftsgeographen«.

Prócz referatów tyjących Bałtyku wygłoszono szereg sprawozdań z podróży badawczych.

Z okazji Zjazdu wydano zeszyt „Publikacyj Geograficznego Seminarjum Politechniki Gdańskiej“, poświęcony krajobrazom niemieckiego północnego Wschodu.

IV. Ekspedycje. (*Expéditions*).

Wyniki badań Niemieckiej Ekspedycji Limnologicznej w Sundach. W latach 1928 i 1929 pracowała nad jeziorami Sundów niemiecka ekspedycja naukowa w składzie: prof. Thienemann

(Plön), prof. Feuerborn (Münster) i prof. Ruttner (Lunz). Głównym zadaniem badaczy było zorientowanie się w stosunkach termicznych. Badania objęły 15 jezior rozmaitej wielkości o różnej głębokości i wyniesieniu. Badacze doszli do przekonania, że „regime“ wód śródlądowych nawet w bardzo odmiennych klimatach uderza nader zbliżonem podobieństwem. Dowodem tego m. i. kosmopolityczny charakter flory i fauny słodkowodnej. W odniesieniu do stosunków termicznych zaobserwowano, podobnie jak w strefie umiarkowanej, dwuwarstwowość. Wprawdzie różnice termiczne są słabiej zaakcentowane, mimo to jednak skonstatowano „warstwę skoku“. Grubość górnej warstwy o zmiennej temperaturze pozostaje w związku z wielkością jeziora (jego powierzchni). W dalszych badaniach stwierdzono wzmagający się z głębokością ubytek tlenu (fakt rzadszy w jeziorach strefy umiarkowanej). Rozmieszczenie planktonu wskazuje na związek ze światłem i procesami chemicznymi.

Podróż badawcza B. Thomasa pd.-wsch. Arabją¹⁾. Z początkiem b. r. udało się B. Thomasowi przebyć niegościnną pd.-wschodnią Arabję. Z końcem 1930 r. wyruszył on z portu Halała z karawaną składającą się z 30 ludzi i 40 wielbłądów w kierunku pn.-pn.-zach. Po pokonaniu 950 m wysokich gór nadbrzeżnych Dżebel Kara osiągnął opuszczony fort Ghizen. Maszerując następnie w kierunku zachodnim przeciął pod 19° szer. g. pn. i 52¹/₂° dług. g. wsch. stary szlak wiodący do Ubar. Utrzymując się na tej samej szerokości geogr. skręcił pod 50° 45' dług. g. wsch. na północ, przechodząc przez środek pustyni. Cały przebyty kraj jest według opinii Thomasa albo bezwodny albo posiada wodę nienadającą się do użytku. Ku pn. kraj obniża się nawet poniżej poziomu morza. Dnia 21 lutego dotarła karawana do miejscowości Dohah nad zatoką Perską. Ogółem przebyto 1450 km w 45 dniach marszu. Dni wypoczynkowych i badawczych było 13. Razem podróż trwała 58 dni.

V. Towarzystwa i komisje, czasopisma i stacje naukowe. (*Sociétés et commissions, périodiques et stations scientifiques*).

Berlin. Pruska Akademia Umiejętności przyznała prof. A. Defantowi 3000 RM. na kontynuowanie studiów oceanograficznych, dotyczących wymiany wód między Bałtykiem a m. Północnem.

— Czerwcowy zeszyt „Geopolitik“ poświęcony jest Rosji Sowieckiej i podaje m. i. ważniejszą współczesną literaturę niemiecką do wzmiankowanego zagadnienia.

— Lipcowy zeszyt „Geopolitik“ zawiera szereg artykułów poświęconych aktualnemu obecnie — nietylko zresztą w Niemczech — problemowi terytorjalnej organizacji państwa przy jaknajdalej posunięciem uwzględnieniu momentów gospodarczych.

Brunświk. Kwietniowy zeszyt czasopisma „Erde und Wirtschaft“ (1931 z. 1) poświęcony jest problemowi Gdańsk—Gdynia. Wstępny artykuł Strunka rozważa sytuację Gdańska na tle go-

¹⁾ Patrz „Wiad. Geogr.“ 1931 Nr. 1—2, str. 12.

spodarki niemieckiej, Braun G. daje krótki rys geografji Gdańska i okolicy. Halfar K. dyskutuje zagadnienia portowe pod wiele mówiącym podtytułem: „ein Kapitel über die Ausschaltung des Danziger Hafens“. Maxmann R. daje przegląd literatury polskiej, tyczącej Pomorza, Gdańska i Prus Wschodnich (zresztą bardzo niekompletny). Że wszystkie artykuły utrzymane są w ostrym tonie antypolskim, nie trzeba dodawać.

Brześć n. Bugiem. Ukazał się na półkach księgarskich 4 zeszyt I. tomu Prac Biura Meljoracji Polesia, zawierający rozprawę D. Szymkiewicza p. t. Badania ekologiczne wykonane na torfowisku Czemerne.

Essen. Z końcem ub. roku powołano do życia Towarzystwo Geograficzne, na którego czele stoi H. Spethmann.

Gdańsk. Pod redakcją prof. Creutzburga N. ukazał się I. tom „Veröffentlichungen des Geographischen Seminars der Technischen Hochschule Danzig: die Landschaften des deutschen Nordostens“.

Genewa. W I. zeszytcie „Matériaux pour l'Etude des Calamités“ drukuje Halter R. rozprawę p. t. „Die Schiffahrtshindernisse der Unteren Donau“ i Radosławow B. „Les tremblements de terre et les sources minérales“.

Gotha. W nakładzie J. Perthesa wyszedł XLV tom „Geographisches Jahrbuch“ pod redakcją L. Meckinga. Znajdujemy w nim obszerny referat W. Friedricha, poświęcony przeglądowi dorobku bibliograficznego na polu hydrografji za okres 1907 do 1930, B. Renscha rozprawę o postęпах na polu geografji zwierząt, W. Panzera (Hiszpanja), H. Lautensacha (Austria), i B. Dietricha (Ameryka).

Greifswald. Świeżo opublikowany 47/48 Rocznik Pomorskiego Towarzystwa Geograficznego z siedzibą w Greifswaldzie zawiera studjum Schmidta E. o sferze wpływów miasta Stolp, rozprawę Schultza O. o problemie opisu krajobrazowego i Brauna G. o podyluwjalnym rozwoju Przybałtycza.

Hamburg. Towarzystwo Geograficzne w Hamburgu wydało 42-gi tom swoich „Mitteilungen“, Wypełnia go w całości rozprawa prof. Meckinga L. p. t. „Japans Häfen, ihre Beziehungen zur Landesnatur und Wirtschaft“.

Helsinki. W 52-im tomie „Fennii“ znajdujemy m. i. rozprawę Ramsaya W. o wahnieniach poziomu i recesji lądolodu w Estonji, Granögo J. G. o jednostkach geograficznych Finlandji, Renquista H. o batymetrii zatoki Botnickiej, Hellaakoskiego A. o transporcie materiałów, Saksela M. o związku gospodarki i osadnictwa z ukształtowaniem terenu i geologią i t. d.

Kraków. W nakładzie Polskiej Akademji Umiejętności pojawił się 1-szy zeszyt „Prac Komisji Geograficznej P. A. U.“, zawierający obszerne i wszechstronne studjum Zofji Hołub-Pacewiczowej p. t. „Osadnictwo pasterskie i wędrowniki w Tatrach i na Podtatrzu“.

Monachjum. Pojawił się 24-ty tom „Mitteilungen der Geographischen Gesellschaft in München“. Zawiera on studjum Lescha

W. o Arabji, Nötha L. sprawozdanie z badań morfologicznych i glacialnych w pn.-zach. Pamirach, Meckinga L. o japońskich obszarach osadniczych, Zollitscha L. szkice z podróży po Chile, Trolla C. pogląd na dyluwjum pn. przedgórza Alp, Distela L. rozważania na temat struktury śniegu w wysokogórskich obszarach Azji oraz nekrolog Trinklera pióra P. Fickelera.

Poznań. Obserwatorium Astronomiczne Uniwersytetu Poznańskiego wydało drukiem I. tom „Prac Obserwatorium Astronomicznego Uniwersytetu Poznańskiego“ (Publications de l'Observatoire Astronomique de l'Université de Poznań). Wydawnictwo jest obcojęzyczne i zawiera sprawozdanie z pomiarów długości geograf. przeprowadzonych w Poznaniu i w Rydze przez Polską Sekcję Bałtyckiego Komitetu Geodezyjnego.

— Nowy tom wydawnictwa Instytutu Geograficznego Uniwersytetu Poznańskiego, a mianowicie 6 i 7 zeszyt Badań Geograficznych nad Polską Północno-Zachodnią zawiera rozprawy: Bajerleina o jeziorach gnieźnieńskich, Dylika J. o osadnictwie epoki kamiennej w przełomowej dolinie Warty pod Poznaniem, Galona o morfologii doliny Drwęcy, Kiełczewskiej o osadnictwie wiejskim Wielkopolski, Kopytowskiego o jeziorkach efemerycznych na obszarze wydmowym Warciańsko-noteckim oraz Pałowskiego o kształtach powierzchni i o podziale Wielkopolski. W dziale notatek znajdujemy artykuł Młodziejowskiego o nachyleniu drzew na półwyspie Helskim.

Warszawa. Państwowy Instytut Meteorologiczny uruchomił nowe wydawnictwo p. t. „Prace Państwowego Instytutu Meteorologicznego“ (Mémorial de l'Institut Central Météorologique de Pologne). Redakcja spoczywa w rękach dyrektora P. I. M. Lugeona Jana. Pierwszy zeszyt wypełnia źródłowa rozprawa R. Gumińskiego na temat „Grady w r. 1930 w Polsce“.

Trzynasty zeszyt „Wiadomości Meteorologicznych i Hydrograficznych“ (za rok 1930) podaje przebieg pogody oraz omawia stunki hydrograficzne za rok 1930.

— I. zeszyt „Wiadomości Służby Geograficznej“ z r. 1931 zawiera rozprawy J. Szaflarskiego o rzucie stożkowym pośrednim Tissota oraz St. Czarnckiego o podziale administracyjnym Ukrainy. Dalej znajdujemy sprawozdania z robót magnetycznych w Szwecji, z prac geodezyjnych w Kanadzie oraz z prac polowych W. I. G. w r. 1930.

— Czwarty zeszyt (VI tomu) Sprawozdań Polskiego Instytutu Geologicznego zawiera obszernie sprawozdanie dyrektora J. Morowicza z badań terenowych wykonanych w r. 1930, podaje kronikę Instytutu i program na rok następny. W części naukowej znajdujemy rozprawy St. Jaskólskiego (z geologii okolic Rymanowa), F. Rabowskiego (z Tatr), R. Kozłowskiego (fosforyty sandomierskie), St. Małkowskiego (o miedzi na Wołyniu), F. Biedy i L. Horwita (trzeciorzęd Podhala), L. Horwita (rewizja geologiczna okolic Nowego Targu), H. Swidzińskiego (jura nidziańska) i St. Małkowskiego (z geologii Wołyńia).

— Redakcja „Przeglądu Mierniczego“ wprowadziła, począwszy od bieżącego półrocza w swem czasopiśmie nowy dział, poświęcony zagadnieniom fotogrametrycznym p. t. „Kronika fotogrametryczna“.

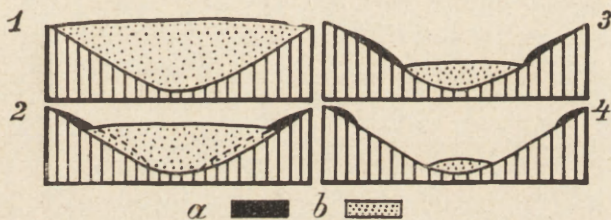
— W nakładzie Centralnego Biura Hydrograficznego przy Ministerstwie Robót Publicznych ukazało się w języku francuskim zredagowane obszernie sprawozdanie z przebiegu i obrad III. Konferencji Hydrologicznej Państw Bałtyckich (maj 1930).

IV. Wiadomości drobne. (*Informations courantes*).

Młodsze ruchy skorupy ziemskiej w obszarze górnego Renu. W obszarze górnego Renu stwierdzono (Wilser J.), obserwując budowę architektoniczne, zjawisko, które można wyjaśnić tylko ruchami skorupy ziemskiej. Ruchy te dzielą się co do obszaru występowania i kierunku na dwie grupy. Pierwsza stoi w związku z zapadliskiem górnoreńskim, druga posiada kierunek warwycyjski. Ruchy pierwszej grupy, działające od oligocenu a czynne jeszcze w czwartorzędzie, zaznaczają się obniżaniem dna zapadliska i wypiętrzaniem gór okolicznych. Od początku tego okresu, dno rowu zajętego przez Ren, obniżyło się koło Heidelberga o 417 m, koło Mülhassen o 147 m, natomiast pobliskie na wschodzie leżące góry podniosły się o 90—100 m.

Nowe poglądy na zlodowacenia Alp. Dla Alp przyjmowano dotychczas istnienie czterech zlodowaceń oraz trzech stadjów recesyjnych, związanych z cofaniem się lodowca Würmu.

Ostatnio dopiero, stara się obalić tę hipotezę prof. O. Ampferer¹⁾ (Wiedeń). Przyjmował on zrazu za swoimi poprzednikami istnienie stadjów:

1. Würm, 2. Bühl, 3. Gschnitz, 4. Daun
a — lodowiec boczny, b — lodowiec walny.

(Wg. O. Ampferera).

Bühl, Gschnitz i Daun, napotykając jednak na pewne niejasności, rozpoczął dokładne badania nad uchwyceniem związku między stadjami w cofaniu się lodowca a samym okresem lodowcowym Würmu. Wynikiem tych badań, było stwierdzenie, że z okresu zlodowacenia Würm zachowało się bardzo mało osadów, natomiast materiały akumulacyjne, zalegające doliny alpejskie pochodzą z samodzielnego i odrębnego zlodowacenia, które nastąpić miało zdaniem Ampferera po cofnięciu się lodowca Würmu. W ten sposób istniałoby w Alpach 5 zlodowaceń. Ostatniemu zlodowaceniowi nadał Ampferer nazwę „zlodowacenia końcowego“ („Schlusseiszeit“).

Lodowiec tego okresu miał być zarówno co do długości jak i miąższości znacznie mniejszy aniżeli lodowiec Würmu; także i czas jego trwania był bardzo ograniczony. Najdalszy jego zasięg znaczą moreny końcowe przypisywane dotychczas stadjum Bühl—Schlieren, moreny zaś Gschnitzu i Daunu byłyby morenami stadjalnymi z okresu cofania się tego „końcowego zlodowacenia“.

¹⁾ Zeitschrift für Gletscherkunde 1929.

Niemożliwość łączenia stadów recesyjnych z cofaniem się lodowca Würmu stara się Ampferer przedstawić graficznie (p. ryc. 1). Z rysunków wynika, że w czasie gdy w głównej dolinie lodowiec topniał i zanikał, na zboczach i w bocznych wysoko położonych dolinkach, tworzyły się nowe lodowce. W ten sposób wraz ze znikaniem lodowca walnego rozwijałyby się lodowce zboczowe, albo inaczej podnoszeniu się granicy śniegu towarzyszyłoby znikanie dużych lodowców a wzrost małych. Interpretacja powyższa nie wytrzymuje krytyki, ileż ocieplenie klimatu, niszczące duże lodowce, nie mogło równocześnie stwarzać warunków egzystencji dla małych.

Mimo, iż przyjmowano, że lodowiec w okresie Bühlu sięgał dalej, aniżeli lodowce w stadach następnym Ampferer dowodzi, 1° że lodowce zboczowe Bühlu musiały być znacznie krótsze, aniżeli lodowce Gschnitzu, a to z powodu wielkiej miąższości lodowca walnego, i 2° że dopiero podczas stadium Gschnitzu, gdy grubość lodowca walnego znacznie się zmniejszyła, lodowce zboczowe mogły sięgnąć dalej (i to nawet znacznie), przesuwając się po morenie Bühlu.

W ten sposób zachodziłaby sprzeczność z dotychczasowymi poglądami, gdyż materiał moreny dennej i czołowej Bühlu byłby zniszczony i przykryty przez osady Gschnitzu, bez pozostawienia po sobie wyraźnych śladów; ponieważ zaś tak nie jest, przyjmuje Ampferer zamiast okresu stadjalnego istnienie „zlodowacenia końcowego“.

Dla całkowitego udowodnienia istnienia tego samodzielnego zlodowacenia, koniecznym jest znalezienie utworów interglacialnych, a więc pochodzących z okresu ciepłego, który przedzielałby te dwa zlodowacenia.

Dotychczas zupełnie pewny interglacjał nie został stwierdzony, istnienie natomiast przypuszczenie, że z tym właśnie okresem wiązać należy występowanie delikatnych mułów w wysoko położonych jeziorach. Tak np. w niecce jeziora Spuller (1795 m) wygładzonej przez lodowiec Würmu, po stopieniu tegoż osadzały się w okresie ciepłym muły, w których znaleziono rogi jeleni, kozic i t. p. Po tym utworze przesunęły się masy lodowe „lodowca końcowego“, które sięgnęły do dna doliny Kloster.

W związku z tem, że naprowadzony przez Ampferera dowód jest zbyt niepewny, by na jego podstawie opierać całą nową hipotezę glacialną uważa autor za najbliższe zadanie glaciologii alpejskiej wdrożenie poszukiwań za śladami interglacjału z czasów między „Wurmem“ a „zlodowaceniem końcowym“.

M. Klimaszewski.

VI. Recenzje (*Comptes-rendus*).

Tadeusz Tillinger. *Mapa polskich dróg wodnych z tablicami i tekstem objaśniającym.* Wydawnictwo Dyrekcji Dróg wodnych w Warszawie. Warszawa 1931, str. 16, podziałka mapy 1:1,000,000.

Mapa Tillingera zestawia w sposób przejrzysty nasze drogi wodne, rozróżniając rzeki żeglowne, skanalizowane, kanały i rzeki spławne i podając głębokość nurtu. Wyznaczenie na mapie śluz i jezior z podaniem szerokości, długości i ilości podnosi znacznie użytkową jej wartość. Prócz tego mapa informuje w zakresie ważniejszych projektów drogowo-wodnych.

Starannie wynotowano w mapie istniejące wybrzeża wyładunkowe, porty, zimowiska, warsztaty żeglugi i linie żeglugi osobowej.

Dzięki zaopatrzeniu mapy w sieć dróg żelaznych ostro rysuje się rola i znaczenie komunikacyj wodnych dzisiaj i w przyszłości.

Wykonanie techniczne zarówno w rysunku jak w reprodukcji nie jest utrzymane na należytych poziomie.

W. O.

Borowik Józef. *Dziesięć lat polskiego rybołówstwa morskiego.* (1920–1930) Tablice statystyczne. Wydawnictwo Morskiego Instytutu Rybactwa, Bydgoszcz 1930, str. 160.

Nowa publikacja M. I R. zestawia w sposób bardzo przejrzysty na kilkudziesięciu tablicach całe mnóstwo materiału statystycznego odnośnie co do rybaków, statków i narzędzi, dalej odnośnie co do połowów (wysokość połowów, ceny, sposób użytkowania połowów i t. d.) i poszczególnych gatunków. Zbytecznym byłoby podkreślanie znaczenia, powyższej publikacji w związku z dynamicznym ujęciem materiałów statystycznych. γ.

Jodkowski Józef. Przemysł ludowy w powiecie sokolskim. Osobne odbicie z „N. Dziennika Kresowego“ Grodno 1928. Króciótka 8-mio stronicowa wzmianka napisana z dużą znajomością stosunków w powiecie, zwraca uwagę na walory artystyczne tamtejszego przemysłu ludowego, przyczem zawiera dużo zlokalizowanych wiadomości. γ.

Rocznik Statystyczny m. Wilna 1921—1928. Wilno-Magistrat 1931. — Obszerny Rocznik Statystyczny Wilna dostarcza cennych materiałów liczbowych, które zebrano w XXII rozdziałach, obejmujących prawie całokształt zagadnień życia miejskiego. Wydanie dzieła jest estetyczne, a całość wywiera korzystne wrażenie. γ.

Materiały do monografii przemysłu i sztuki ludowej w Polsce. T. I. Kopczyński Stanisław: Powiat Przasnyski (str. 127), T. II. Kopczyński Stanisław i Pukasiewicz Stanisław: Przemysł ludowy na tle stosunków gospodarczych powiatu włodawskiego (str. 288).

Obie rozprawy zbudowane są prawie identycznie. Po krótkim opisie fizjograficznym i historyczno-gospodarczym następuje analiza dzisiejszego przemysłu ludowego, obejmująca szereg gałęzi i oparta na drobiazgowych materiałach gromadzonych w terenie.

Źródłowe znaczenie obu opracowań zdaje się nie podlegać dyskusji. Tem bardziej przeto ubolewać trzeba nad techniczną stroną opracowań kartograficznych, które szczególnie w II. t. są istnemi łamigłówkami. Leżałoby w interesie tego doprawdy cennego i wartościowego wydawnictwa, ażeby strona kartograficzna stała na odpowiednim poziomie. γ.

Fagg C. C. i Hutchings G. E. An introduction to regional surveying. Cambridge, University Press, 1930, str. 150.

Pisana prostym i niewyszukanym językiem książka Fagga i Hutchingsa jest metodyką badań regionalnych. Autorowie rozpoczynają od rozważenia regionu jako jednostki, ograniczając się do zarysowania problemów badawczych, które ujmują systemem dziesiątkowym. Główny nacisk w pracy regionalno-badawczej przenoszą na ilustrację kartograficzną. Szeroko dyskutują kwestje użytkowania ziemi, omawiają metody bardzo drobiazgowych badań; osobny rozdział poświęcają kwestji ilustrowania t. j. profilom i reliefom. Dla powstającego w ciągu prac badawczych atlasu regionalnego proponują schemat organizacyjny. Całości dopełniają uwagi na temat ilustracji, interpretacji i kilka przykładów.

Jak z tego treściwego zestawienia wynika rozprawa jest istotnie metodyką badań regionalnych. Zbyt może sztywne i szablonowe ujęcie całokształtu zagadnień, wynikające z ich mnogości, było nie do uniknięcia.

Ogólnie rzecz biorąc, książka ma dużą wartość. I byłoby dobrze, gdyby się z nią zapoznało nauczycielstwo, regionaliści, krajoznawcy no i... geografowie.

W. O.

Machatschek Fritz. *Der XXIV Deutsche Geographentag in Danzig.* Mitt. der Geogr. Gesellschaft in Wien. 1931, t. 74, Nr. 4—6, str. 97—108.

Sprawozdanie Machatschka ze Zjazdu Niemieckich Geografów w Gdańsku odznacza się wyraźnym antypolskim naświetleniem i takimże ujęciem przedstawianych przez niego spraw. Autor rozdziera szaty nad „upadkiem“ polskiej nauki i biada nad zatrąta obiektywności. Co o tem myśleć — wiemy w Polsce bardzo dobrze. Dziwić się jedynie można, że tak poważne czasopismo jak „Mitteilungen der Geogr. Gesellschaft in Wien“ otwiera łamy dla tego rodzaju publicystycznych enuncjacji. Zresztą i do tego przyzwyczailiśmy się w Polsce.

Meil Wilhelm. *Methodik des Unterrichts in der Heimat- und Erdkunde.* Brunświk, Westermann 1930, str. 225.

Jedna z ciekawszych metodyk. Przedewszystkiem dlatego, że niema w niej ani cienia rutyny. Każde zagadnienie podejmowane jest inaczej, inną podchodzi się do niego drogą. Klasa jest jakąś niezwykle elastyczną zbiorowością, kierowaną wciąż inaczej. Każde pociągnięcie jest nowe. W każdym widzimy dążność do niecodziennego postawienie sprawy.

Ogromną zaletą książeczki jest podjęcie walki z pewnemi ustaleniami »metodycznymi« poglądami. Np. autor zwalcza bardzo zakorzeniony pogląd jakoby wprowadzanie w czytanie i kreślenie mapy zaczynać należało od klasy, piętra, parceli szkolnej i t. d.

Wogóle zaznacza się w tej książce pogoda. Pisana stylem współczesnych powieści detektywistycznych ma zdania krótkie, jasne, nie cofa się przed działaniem na czytelnika znakami pisarskimi.

Widać, że wyrosła na żyjącym warsztacie, i że przeznaczona jest dla żyjących.

W. O.

Wilmore Albert. *Experimental and open-air geography.* Londyn, Bell, 1930, str. 198.

Jak tytuł wskazuje książeczka poświęcona jest geografji „empirycznej“. Poza tem zaraz na wstępie zaznacza autor, że nowożytny geograf uczy konkretnie. W związku z tem mamy w 12 rozdziałach zebrane najprostsze ćwiczenia i zagadnienia, nadające się do bezpośredniej obserwacji. Całość pisana jest lekko i może dostarczyć dużo podnieć do samodzielnej pracy obserwacyjnej.

W. O.

Przedpłata roczna wynosi 6— zł., cena pojedynczego zeszytu 60 gr. podwójnego 1'20 zł.

Redaktor odpowiedzialny: Dr. Wiktor Ormicki.

Nakładem Księgarni Geograficznej „ORBIS“, Kraków-Dębniaki, Barska 41.
 Oddito w Tłocznii Geograficznej „Orbis“ w Krakowie pod zarządem M. Baranowskiego.